

Jelka Melik¹
Aida Škoro Babič²

DETERMINATION OF RECORDS FOR PERMANENT PRESERVATION IN LEGAL ACTS OF EU AND EU MEMBER STATES

Abstract

We divide legal and other acts of European Union (EU) concerning the retention of documents into two large groups, namely those dealing with documents of the European institutions and those concerning the Member States. In the first group only Council Regulation (EEC, EURATOM) no. 354/83 on the opening to the public of the archives of the European Economic Community and the European Atomic Energy Community from 1983 contains the provision that refers to the appraisal of records. In the second group, no legal act deals with the selection of documents for permanent storage, nor does a recommendation or resolution.

The Slovenian law in force has a basic provision for the evaluation of records in the very definition of archival records, and the second part in the article that determines the method of determination of records for permanent storage. A comparison with the archives of individual EU Member States invites us to revitalize and continue the work started by the Council Resolution on the Archives of the Member States in 2005. Archives not only serve culture but are fundamental institutions that enable the rule of law and the protection of human rights - the fundamental values of the EU.

Key words: archival legislation, EU member states, EU institutions, Archives, EU legal and other acts, archives, records

DETERMINAZIONE DEI DOCUMENTI PER LA CONSERVAZIONE PERMANENTE NEGLI ATTI GIURIDICI DELL'UE E DEGLI STATI MEMBRI DELL'UNIONE EUROPEA

Sintesi

Dividiamo gli atti giuridici e altri atti relativi alla conservazione di documenti in due grandi gruppi, vale a dire quelli che si occupano di documenti delle istituzioni europee e quelli riguardanti gli Stati membri. Nel primo gruppo solo il Regolamento del Consiglio (CEE, EURATOM) n. 354/83 sull'apertura al pubblico degli archivi della Comunità Economica Europea e della Comunità Europea dell'Energia Atomica dal 1983 contiene la disposizione che si riferisce alla valutazione degli atti. Nel secondo gruppo, nessun atto giuridico si occupa della selezione dei documenti per la conservazione permanente, né una raccomandazione o risoluzione. La normativa slovena in vigore ha una disposizione di base per la valutazione degli atti nella definizione stessa di atti archivistici, e il secondo parte dell'articolo che determina il metodo di determinazione delle registrazioni per la conservazione permanente. Il confronto con gli archivi dei singoli Stati membri

1 Jelka Melik, Ph.D., assoc. prof., Alma Mater Europaea – European Center Maribor.

2 Aida Škoro Babič, Mphil., Arhiv Republike Slovenije, Alma Mater Europaea – ECM, Senior Lecturer, Senior Adviser

dell'UE invita a rivitalizzare e continuare il lavoro avviato dalla Risoluzione del Consiglio sugli archivi degli Stati membri nel 2005. Gli archivi non sono solo al servizio della cultura, ma sono istituzioni fondamentali che consentono lo stato di diritto e la protezione dei diritti umani - i valori fondamentali dell'UE.

Parole chiave: legislazione sugli archivi, Stati membri dell'UE, istituzioni dell'UE, archivi, atti giuridici e altri atti dell'UE, archivi, registri

DOLOČITEV DOKUMENTOV ZA TRAJNO HRAMBO V PRAVNIH AKTIH EU IN DRŽAV ČLANIC

Izvleček

Pravne in druge akte Evropske unije (EU), ki zadevajo hrambo dokumentov razdelimo na dve veliki skupini in sicer na tiste, ki imajo za predmet dokumente evropskih institucij in one, ki zadevajo države članice. V prvi skupini ima določbo, ki se dotika vrednotenja dokumentov le Uredba Sveta (EGS, EURATOM) št. 354/83 o odpiranju za javnost arhivskega gradiva Evropske gospodarske skupnosti in Evropske skupnosti za atomsko energijo izavnega leta 1983. V drugi skupini se z odbiranjem dokumentov za trajno hrambo ne ukvarja noben pravni akt pa tudi ne priporočilo niti resolucija.

Slovenski veljavni zakon ima temeljno določbo evalvacije dokumentarnega gradiva že v sami definiciji arhivskega gradiva, drugi del pa v členu, ki določa način določitve dokumentov za trajno hrambo. Primerjava z arhivsko zakonodajo posameznih držav članic EU nas vabi, da oživimo in nadaljujemo delo, ki ga je začela Resolucija Sveta o arhivih držav članic leta 2003 (Council Resolution of 6 May 2003 on archives in the Member States (2003/C 113/02)). Arhivi namreč ne služijo le kulturi temveč sodijo k temeljnim institucijam, ki omogočajo vladavino prava in varstvo človekovih pravic – temeljnim vrednotam EU.

Ključne besede: arhivska zakonodaja, države članice EU, institucije EU, arhivi, pravni in drugi akti EU, arhivsko gradivo, dokumentarno gradivo

1. UVOD

Ovrednotenje dokumentarnega gradiva, ocena, ali ima dokumentarno gradivo zadostno vrednost, da ga določimo kot arhivsko gradivo, je eden temeljnih in najusodnejših postopkov arhiviranja. Le dobra evalvacija dokumentov bo omogočila, da se bodo ohranili pomembni dokumenti, ki bodo služili raziskovalcem, a tudi ustvarjalcem dokumentov, stroki in zaščiti pravic.

V našem prispevku bomo pogledali v pravne akte, ki doseženo oziroma uveljavljeno prakso na področju vrednotenja dokumentarnega gradiva dvigajo v obveznost.

Posebno pozornost torej moramo nameniti izboru tistih elementov v zakonodaji EU oziroma držav članic, ki nam pomagajo odkriti temeljno usmeritev ocenjevanja dokumentov. To so predvsem definicije arhivskega gradiva ter način oziroma postopek določanja tega gradiva oziroma načina odbiranja oziroma sortiranja dokumentarnega gradiva.

Ob tem moramo posebej izpostaviti, da je doba digitalizacije temeljito posegla v arhivsko teorijo in prakso.

2. PRAVNI AKTI EU, KI ZADEVAJO HRAMBO DOKUMENTOV

Pravne in druge akte Evropske unije, ki zadevajo arhivsko gradivo, razdelimo na dve veliki skupini in sicer na tiste, ki imajo za predmet dokumente evropskih institucij in tiste, ki zadevajo države članice.

A.

V prvo skupino sodijo: Uredba Sveta (EGS, EURATOM) št. 354/83 z dne 1. februarja 1983 o odpiranju za javnost arhivskega gradiva Evropske gospodarske skupnosti in Evropske skupnosti za atomsko energijo (Council Regulation, 1983); Uredba Evropskega parlamenta in Sveta (ES) št. 1049/2001 z dne 30. maja 2001 o dostopu javnosti do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije (Council Regulation, 2001); Uredba Sveta (ES, Euratom) št. 1700/2003 z dne 22. septembra 2003 o spremembah Uredbe (EGS, Euratom) št. 354/83 v zvezi z odprtjem zgodovinskih arhivov Evropske gospodarske skupnosti in Evropske skupnosti za atomsko energijo za javnost (Council Regulation, 2003) in Uredba Sveta (EU)2015/496 z dne 17. marca 2015 o spremembi Uredbe (EGS, Euratom) št. 354/83 v zvezi z deponiranjem arhivskega gradiva institucij pri Evropskem univerzitetnem inštitutu v Firencah (Council Regulation, 2015).

Z vrednotenjem dokumentov se ukvarja le prva uredba iz davnega leta 1983. Ta določa, da vsaka institucija v zgodovinske arhive prenese vse dokumente in spise, ki jih ima v svojih tekočih arhivih, najpozneje v 15 letih od datuma njihovega nastanka. Institucija opravi izbiranje (odbiranje) gradiva z namenom ločevanja dokumentov in spisov (dokumentov iz zapisov), ki naj se ohranijo, od tistih, ki nimajo upravne ali zgodovinske vrednosti (Council Regulation, 1983, 7. čl.³). Vsaka institucija lahko sprejme podrobna notranja pravila za izvajanje te uredbe (Council Regulation, 1983, 9. čl.⁴).

Navedena uredba nam pove, da sta pri določanju arhivskega gradiva pomembni le upravna in zgodovinska vrednost. Prva je v pomoč instituciji, druga pa naj bi bila verjetno namenjena raznoraznim raziskovalcem. Ta opredelitev je zelo siromašna. Vprašamo se, kje je vrednost dokumentov za strokovne in pravne potrebe? Prav tako preseneča tudi

3 Article 7; Each institution shall transfer to the historical archives all documents and records contained in their current archives no later than 15 years after their date of creation. According to the criteria laid down by each institution pursuant to Article 9, there shall be an initial sorting process with the purpose of separating documents and records that are to be preserved from those that have no administrative or historical value.

4 Article 9: Each institution may adopt, at internal level, detailed rules for the application of this Regulation.

določba, da institucija sama določa pravila za ohranitev dokumentov in jih tudi sama odbira. To že na prvi pogled daje proste roke izločanju in uničevanju določenih dokumentov, ki morda niso v prid instituciji oziroma njenim potrebam, pač pa drugim pravnim oziroma fizičnim osebam.

B.

Uredb in direktiv, ki bi zadevale procese arhiviranja dokumentov držav članic, pravzaprav ni. So le neobvezne resolucije in priporočila.

Prva taka resolucija, ki je stara že trideset let, je Resolucija Sveta in kulturnih ministrov glede arhivov, sprejeta na srečanju Sveta 14. novembra 1991 (Resolution of the Council, 1991). Njen namen je bil spodbuditi raziskavo o možnosti večjega sodelovanja držav članic EU na arhivskem področju.

Glede na predvideno širitev Evropske unije s 15 na 25 držav članic in zaradi hitrih sprememb v arhivski praksi, kot posledici razvoja novih informacijskih tehnologij je 6. maja 2003 sledila Resolucija Sveta o arhivih držav članic (Council Resolution on Archives, 2003), ki je v nekem smislu nadaljevanje Resolucije iz leta 1991. Ta resolucija je pozvala Evropsko komisijo naj skliče strokovnjake, ki bi predstavljali takratnih petnajst držav članic EU in deset držav pristopnic, da bi preučili položaj javnih arhivov v Evropi in Svetu predložili poročilo, ki bi vključevalo usmeritve za večjo sodelovanje na področju arhivov na evropski ravni. Resolucija poudarja pomen arhivov za razumevanje zgodovine in kulture Evrope in izraža prepričanje, da dobro ohranjeni in dostopni arhivi prispevajo k demokratičnemu delovanju družb, zlasti v obdobju velikih sprememb v Evropi in njeni širitvi 1. maja 2004. Ta, čeprav tudi že nekoliko stara resolucija, je seveda danes precej bolj aktualna kot prva, saj EU danes šteje 27 članic in ne več 12 kot ob prvi resoluciji.⁵

„Poročilo o arhivih v razširjeni Evropski uniji“ (National Experts Group, 2005), ki ga je pripravila skupina strokovnjakov iz držav članic in je bila sprejeta februarja 2005, naj bi predstavljal temelj za prihodnji razvoj arhivov v Evropi. Na prošnjo Sveta vključuje predloge za konkretne dejavnosti in smernice za večje sodelovanje na področju arhivov na evropski ravni. V tem poročilu je najprej predstavljena organizacija arhivskega sektorja v Evropi. V drugem delu je pod naslovom Dostop do arhivov nekaj ugotovitev tudi o vrednotenju in odbiranju dokumentov (National Experts Group, 2005, str. 86–89).

Skupina strokovnjakov je zaključila, da obstajajo velike in pomembne razlike v nacionalnih zakonodajah in predpisih, predvsem na področju delovanja državne arhivske službe. V času dejanskega prekrivanja upravnih, socialnih, gospodarskih in drugih procesov znotraj Evropske unije bi bila evropska priporočila za izboljšanje kakovosti vrednotenja in sprejetju strategij za odbiranje arhivskega gradiva na podlagi obsežne znanstvene študije postopka ustvarjanja dokumentov, zelo koristna. Skupina je bila mnjenja, da bi bilo sodelovanje med vsemi državami članicami EU in Evropsko komisijo glede na usklajevanje evropske strategije in nacionalnih strategij, zelo pozitivno.

Glede predpisov s področja vrednotenja in odbiranja dokumentov je strokovna skupina ugotovila, da »arhivski zakoni« držav članic v splošnem niso natančni glede meril za odbiranje, niti glede tega, kdo je za to odgovoren in tudi ne glede postopka vrednotenja

⁵ Ob tem le kratko pojasnilo: Svet je osrednja institucija odločanja EU, ki skupaj z Evropskim parlamentom sprejema evropsko zakonodajo in proračun. Svet EU oblikuje in sprejema tudi dokumente, kot so sklepi, resolucije in izjave, ki nimajo pravnih posledic. Evropska komisija je izvršilni organ EU in edini, ki lahko predlaga parlamentu in Svetu nove zakonske akte in proračun, skrbi pa tudi za njihovo izvajanje. Njena naloga je zagovarjati interese Evropske Unije kot celote in ne interesov posameznih držav. Odgovorna je parlamentu, ki jo lahko tudi predčasno razreši. Sestavljajo jo komisarji, ki so odgovorni za posamezna področja delovanja, predsednik in visoki predstavnik Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko.

in izbora dokumentov za trajno hrambo. Razen tega se področje delovanja nacionalne oziroma državne arhivske službe razlikuje po državah: v nekaterih državah je nacionalna arhivska služba odgovorna za celoten življenjski cikel upravljanja z dokumentarnim in arhivskim gradivom, v drugih ne.

Prav tako se v nekaterih državah pristojnosti državne arhivske službe raztezajo na celotno državo v drugih pa zadevajo le dokumente in arhive centralnih oblastnih organov. Nadzor nad ocenjevanjem dokumentov ni povsod pod nadzorom državne arhivske službe. Skratka, je ugotovila arhivska strokovna skupina, v pristopih in procesih ocenjevanja dokumentov so velike razlike. Vsaka država razvija svojo strategijo, ne da bi razumela, kaj se na istem področju dela v drugih državah in evropskih institucijah. Usklajevanje na tem področju bi gotovo prispevalo k konstituiranju skupne evropske arhivske dediščine in vneslo harmonijo med nacionalne arhive posameznih držav članic EU in arhive institucij EU.

3. VREDNOTENJE DOKUMENTARNEGA GRADIVA V NEKATERIH DRŽAVAH ČLANICAH EU

A. SLOVENIJA

Slovenija, ki je v EU vstopila leta 2004, ima zaradi svoje preteklosti zelo bogate izkušnje glede arhivov. Na njenem ozemlju so vsak v določenem obdobju in ozemlju delovali trije totalitarni režimi. Prav tako je država ob uvedbi družbene lastnine in samoupravljanja imela družbeni red, ki je bil v marsičem poseben tudi v pozitivnem smislu. Na eni strani imamo 80% uničenih dokumentov obveščevalne službe in na drugi izredno bogate arhive, ki so odigrali ključno vlogo v času tranzicije, omogočili popravo krivic in rehabilitacijo številnih krivično obsojenih v kazenskih postopkih.

Izkušnje preteklosti so pomembno prispevale k oblikovanju arhivskega prava in s tem tudi postopka ocenjevanja dokumentov ter posledično odbiranja arhivskega gradiva. Slovenija ima dva veljavna arhivska zakona: Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) in Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta (ZAGOPP). V odnosu eden do drugega je prvi splošen drugi pa poseben oziroma specialen arhivski zakon.

Prvi zakon ima temeljno določbo evalvacije oziroma vrednotenja dokumentarnega gradiva že v sami definiciji arhivskega gradiva, drugi del pa v členih, ki predpisujejo način določitve dokumentov za trajno hrambo. Arhivsko gradivo zakon opredeli kot tisto dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za zgodovino, druge znanosti in kulturo ali trajen pomen za pravni interes pravnih in fizičnih oseb. Javno arhivsko gradivo, ki je last države, je arhivsko gradivo državnih organov, samoupravnih lokalnih skupnosti ter pravnih oseb javnega prava in zasebnega prava ter fizičnih oseb, ki so nosilci javnih pooblastil ali izvajalci javnih služb (ZVDAGA, 2014, 2.čl.). Arhivsko gradivo javnopravnih oseb določi pristojni javni arhiv s pisnimi strokovnimi navodili za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva za vsako javnopravno osebo posebej. Javno arhivsko gradivo javnopravna oseba odbira iz dokumentarnega gradiva in izroča pristojnim javnim arhivom. Do izdaje strokovnih navodil se z vsem dokumentarnim gradivom ravna tako kot z arhivskim gradivom (ZVDAGA, 2014, 34. čl. in 38. čl.). Arhivsko gradivo se določa iz dokumentarnega na podlagi vrednotenja dokumentarnega gradiva. Merila za vrednotenje so naslednja: potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture; potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb; pomembnost vsebine gradiva; specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času; specifičnost kraja ali območja; pomen javno pravne osebe; pomen avtorja; pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti; izvirnost dokumentov; izvirnost podatkov in informacij; reprezentativni izbor; notranje in

zunanje značilnost gradiva in druga merila, ki jih določi pristojni arhiv. Pisno strokovno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega sprejme komisija pristojnega arhiva, ki jo imenuje predstojnik arhiva. Najmanj tričlansko komisijo sestavljajo predstavniki pristojnega arhiva in predstavnik javnopravne osebe, za katero se sprejema pisno navodilo. Ob statusnih in organizacijskih spremembah javnopravnih oseb ter ob spremembi poslovanja ali upravljanja z dokumentarnim gradivom je treba navodilo obravnavati in prilagoditi spremembam (ZVDAGA, 2014, 40. čl.).

Drugi arhivski zakon (ZAGOPP, 2016) je bil sprejet na podlagi odločbe ustavnega sodišča (Ustavna odločba U-I-70/12 z dne 21. 3. 2014), ki je bilo mnenja, da splošna ureditev arhiviranja po ZVDAGA (2014) ne more veljati tudi za tako specifično gradivo, kot je zdravstvena dokumentacija. Ta kratek zakon na treh mestih uveljavlja velik odmik od splošnega arhivskega zakona. Glede na usmeritev prispevka poudarimo le, da zakon arhive delno izključuje iz procesa ocenjevanja dokumentarnega gradiva, kar je zelo neustrezno in zaskrbljujoče saj omogoča, da se določene slabosti in izrabe zdravstva trajno izbrišejo iz kolektivnega spomina. Tak primer je psihiatrična zdravstvena dokumentacija. To je področje, kjer so zlorabe bodisi v osebne bodisi politične namene zelo pogoste.

Ena največjih pridobitev slovenskega arhivskega prava je opredelitev arhivskega gradiva ter postopek določanja arhivskega gradiva. Je plod dolgoletnih izkušenj na arhivskem področju in zelo zavzetega sodelovanja arhivistov pri nastanku zakona. Slovenski arhivisti so tako dolžni skrbeti za arhivsko gradivo od njegovega nastanka. Zato arhivi praviloma pripravijo pisna strokovna navodila, v katerih opredelijo tisto gradivo, ki ima lastnosti arhivskega, še predno je to gradivo nastalo. Če ima organizacija izdelan klasifikacijski načrt razvrščanja dokumentov, se ta opredelitev označi poleg rokov hrambe, ki jih je organizacija sicer določila za posamezne zvrsti gradiva. Če organizacija nima izoblikovanega klasifikacijskega načrta, se arhivsko gradivo opredeli opisno po vsebini. Tako je ustvarjalec seznanjen že vnaprej, da ustvarja arhivsko gradivo in je dolžan z njim temu primerno ravnati. Vendar se je v poslovanju z zapisi oziroma dokumenti izkazalo, da prihaja do napačnega klasificiranja dokumentov, kar se zgodi iz različnih razlogov, bodisi zaradi nezadostne usposobljenosti zaposlenih, bodisi zaradi napačne interpretacije vsebine dokumenta. Lahko se tudi zgodi, da posamezen dokument nekako ne sodi v nobenega izmed klasifikacijskih razredov in se ga posledično uvrsti kamor koli z namenom, da je nekje odložen. Prav tako je doba tridesetih let, kolikor približno znaša življenjska doba dokumenta pri ustvarjalcu, precej dolga. V obdobju tridesetih let se lahko spremeni področna zakonodaja, lahko se pojavijo določene deviacije v družbi, lahko pride do nenadnih, vendar pomembnih ali znamenitih dogodkov, ki jih za trideset let vnaprej ne moremo predvideti. Prav tako se v obdobju tridesetih let pogosto spremenijo pristojnosti in naloge posameznega organa, posledica česar je tudi ustvarjanje novih zvrsti gradiva. Zato je slovenska zakonodaja predvidela določanje arhivskega gradiva kadar koli v življenjskem ciklu dokumenta; torej po sprejemu pisnega strokovnega navodila, za gradivo, ki nastaja, pristojni arhiv lahko izda še dodatno pisno strokovno navodilo, kjer še dodatno opredeli arhivsko gradivo, ki pred tem ni bilo prepoznano kot arhivsko. Prav tako pa državni arhiv lahko določi tisto gradivo, ki se zaradi njegove kulturne ali zgodovinske vrednosti sploh ne sme uničiti (ZVDAGA, 2014, 2. odst. 15. čl.). V primeru, da pristojni arhiv ni izdal pisnega strokovnega navodila, so ustvarjalci dolžni z vsem gradivom ravnati kot se ravna z arhivskim gradivom (ZVDAGA, 2014, 34. čl.) To pomeni, da se noben del gradiva ne sme izločati, uničevati ter kakor koli z njim malomarno ravnati. Arhivsko gradivo je v kazenskem zakonu zaščiten na dveh mestih, in sicer kot kulturni spomenik (člen 219) in kot pomembna uradna listina (člen 259). Tudi zasebno gradivo se lahko razglasi za arhivskega, vendar ne za javno arhivsko gradivo, ampak za zasebno arhivsko gradivo, če tako ugotovi pristojni arhiv (ZVDAGA, 2014, 61. čl.). Osebe zasebnega prava, ki imajo v lasti takšno gradivo, so

dolžni skrbeti za to gradivo. (ZVDAGA, 2014, 5. odst. 34. čl.) Vsekakor ga lahko tudi izročijo javnemu arhivu v hrambo z odplačnimi ali neodplačnimi pravnimi posli, torej s primerno pogodbo (ZVDAGA, 2014, 1. odst. 61. čl.).

ČEŠKA

Tudi Češka, ki se uvršča med samostojne države od leta 1993, je ena izmed tistih držav, ki so se Evropski uniji pridružile, tako kot Slovenija, leta 2004. Zakon, ki ureja arhivsko službo in arhivsko gradivo velja od 1. januarja 2005 (Act on Archiving and Records Management, Act No.499/2004 Coll) in je v primerjavi z zakoni z evropskega severa precej daljši, saj obsega več kot 100 členov. Zakon opredeljuje arhivsko gradivo kot zapise, ki so zaradi časa njihovega nastanka, vsebine, izvora in zunanjih znakov ter trajne vrednosti, ki izhaja iz njihove politične, ekonomske, zakonske, zgodovinske, kulturne znanstvene ali informativne pomembnosti odbrani v javnem interesu za trajno hrambo. Vrednotenje oziroma izbor arhivskega gradiva opravi pristojni arhiv. (Act on Archiving and Records Management, Act No.499/2004 Coll, 3. čl.)

DANSKA

Danska je članica Evropske skupnosti že od leta 1973. V skladu z arhivskim zakonom (Danish Archives Act) med naloge državnih arhivov sodijo predvsem zagotavljanje hrambe dokumentov zgodovinske vrednosti, ki so bistvenega upravnega in pravnega pomena za državljane in oblastne organe, priprava arhivskega gradiva za uporabo, opravljanje raziskav in razširjanje znanja (vedenja) o rezultatih raziskav, pomoč oblastnim organom pri arhivskih zadevah in sodelovanje z lokalnimi ter regionalnimi arhivi. Če smo pozorni pri prebiranju nalog državnih arhivov, lahko razberemo definicijo arhivskega gradiva, ki poleg zgodovinske vrednosti poudarja upravni in pravni pomen tega. Posebne določbe, ki se uporabljajo za dejavnosti danskega nacionalnega arhiva, pa so bile določene v izvršilni odredbi ministra za kulturo. V odredbi je Državni arhiv pooblaščen za izdajo nadaljnjih pravil in predpisov glede pridobitve arhivskega gradiva od državnih organov, glede določanja in odobritve arhivskih sistemov, glede vzpostavitve, načrtovanja in delovanja dokumentnih sistemov, glede ukrepov za zagotovitev primerne elektronskega arhiviranja ter glede vrednotenja gradiva državnih organov (Rigsarkivet, s.d.).

ESTONIJA

Majhna baltska država na severu Evrope, Estonija, je tako kot Slovenija postala članica Evropske unije leta 2004. Njena zgodovina je skozi stoletja zaznamovana z vladavino Nemškega reda, Dancev, Švedov, Poljakov in Rusov, po koncu prve svetovne vojne pa si je priborila kratkotrajno samostojnost, ki jo je izgubila po večkratnih zasedanjih Nemčije in Sovjetske zveze po drugi svetovni vojni, ko je postala sestavni del Sovjetske zveze. Svojo samostojnost je obnovila 20. avgusta 1991 (Encyclopaedia Britannica, Estonia, History). Govorimo o državi z burno zgodovino, z narodom, ki se je skozi stoletja borilo za obstoj, ter o državi, za katero velja, da je ena najbolj digitalno naprednih družb na svetu. Arhivska dejavnost in postopanje z arhivskim gradivom ureja arhivski zakon Archives Act (z veljavnostjo od 1. 1. 2012), ki je v primerjavi s slovenskim arhivskim zakonom neverjetno kratek. Arhivsko gradivo Estonije predstavljajo tisti zapisi, ki jih kot takšno na podlagi vrednotenja določi javni arhiv ter je del nacionalne kulturne dediščine in se hrani trajno. Arhivsko gradivo, ki je nastalo pri izvajanju javnih nalog, se izroči državnemu arhivu (Archives Act, 2012, 2. čl.). Pri vrednotenju se upoštevajo predvsem naslednja merila za ohranitev: za potrebe izvajanja javnih pooblastil, za potrebe potrjevanja pravic in poslovanja oseb ter kulturna in zgodovinska vrednost informacije (Archives Act, 2012, 7. čl.).

FINSKA

Republika Finska, ki je ena izmed petih nordijskih držav, je bila med 13. in 19. stoletjem švedska posest, v začetku 19. stoletja pa je postala avtonomna velika vojvodina v okviru Rusije. Ob izbruhu oktobrske revolucije leta 1917 je Finska razglasila neodvisnost. Evropski uniji se je pridružila leta 1995. Ustvarjalec zapisov določa roke hrambe svojih dokumentov, arhivska služba pa določa, kateri zapisi in informacije se morajo trajno hraniti. V občinah je za organizacijo upravljanja z zapisi in arhivalijami odgovoren občinski svet. Državna arhivska služba izdaja raznovrstne uredbe in druge predpise. Zapisi, ki so določeni za trajno hrambo, se prenesejo v Nacionalni ali provincialne arhive. Se pa arhivska služba in položaj državnega arhiva v odnosu do drugih državnih organov v okviru zakonodaje glede hrambe gradiva sooča z mnogimi praktičnimi vprašanji, ki bi jih s posodobitvijo arhivske zakonodaje bilo potrebno urediti (Henttonen, 2018). Ne glede na zakonske določbe se v praksi pojavlja to, da je arhivska služba preslišana in ustvarjalci vedno ne spoštujejo odločitev arhivske službe, kaj naj se ohrani za vedno (Henttonen, 2018).

FRANCIJA

Francija, ki je v evropskem in svetovnem oziru skozi zgodovino imela izreden pomen, je tudi med ustanoviteljicami Evropske unije. Kako pomenljivo vlogo ima, vsekakor priča dejstvo, da je ena izmed ustanoviteljic Združenih narodov, stalna članica Varnostnega sveta in tudi članica zveze NATO. Sestavni del Francije predstavljajo tudi Francoska Gvajana, Guadeloupe, Martinique, Mayotte in Reunion. Varstvo arhivskega gradiva ureja Zakon o nacionalni dediščini (Code du patrimoine, zadnjič spremenjen 1. 1. 2022). Za arhivsko gradivo označuje vse dokumente, ki so pomembni za potrebe uprave in uveljavljanje pravic fizičnih ali pravnih oseb, javnih ali zasebnih, ter za zgodovinske raziskave, ne glede na datum in kraj nastanka, obliko, nosilec zapisa, ki so nastali oziroma so bili prejeti pri fizičnih ali pravnih osebah ter pri vseh službah, javnih ali zasebnih organizacijah pri izvajanju njihove dejavnosti. Javno arhivsko gradivo predstavljajo dokumenti, ki nastajajo pri dejavnosti države, lokalnih oblasti, javnih ustanov in drugih pravnih oseb javnega prava, iz vodenja javne službe ali opravljanja nalog javne osebe zasebnega prava ter zapisniki in imeniki javnih ali ministrskih uradov ter registri notarsko overjenih pogodb. Arhivsko gradivo se določi na podlagi seznama arhivskega gradiva, ki ga oblikujeta ustvarjalec arhivskega gradiva in arhiv (Code du patrimoine, 2022. L 211-1 – 212-2).

ITALIJA

Italija, ena izmed ustanovnih članic Evropske skupnosti, je država, kjer domuje tudi Zgodovinski arhiv Evropske unije. Italijanski državni arhivi prevzemajo samo tisto gradivo, iz katerega so predhodno izločeni dokumenti, ki v arhiv ne sodijo. O tem, katero gradivo se predaja arhivu odloča posebna komisija (Commissioni di sorveglianza), ki deluje pri vsakem državnem organu ali uradu. Komisijo sestavljajo dva predstavnika dotičnega organa, en predstavnik pristojnega državnega arhiva in en predstavnik ministrstva za notranje zadeve. Naloga komisije je, da določi gradivo, ki ga je potrebno hraniti trajno, prav tako pa opravlja nadzor nad odbiranjem. Ustanovitev komisije je določena z Zakonom o kulturnih in okoljskih dobrinah (Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio, 2004), naloge in sestava pa je podrobneje določena z dekreti predsednika republike (Decreti del Presidente della Repubblica).

NIZOZEMSKA

Nizozemska, država z uradnim imenom Kraljevina Nizozemska, je ena izmed ustanovnih članic EU, saj je že 18. aprila 1951 vstopila v Evropsko skupnost za premog in jeklo, ki predstavlja predhodnico EU). Gre za nekdanjo kolonialna silo, ki ima ozemlje tako v

Evropi kot tudi na Karibskih otokih. Sestavljajo jo štiri med seboj enakopravne države: Nizozemska, ki se nahaja v severozahodni Evropi, Aruba in Curaçao (otoka v Zveznih Antilih) ter Sint Maarten (južni del otoka v Malih Antilih). Sedaj veljavni arhivski zakon (Public Records Act, 1995) iz leta 1995 ureja hrambo in ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom nizozemskih oblastnih organov, vseh javnopravnih oseb in vseh ustanov z javnimi pooblastili. Podrobnejše določbe vsebuje arhivska uredba (Archiefbesluit, 1995), nekatera področja pa so še natančneje opredeljena s pravilniki ministrstev. Upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom je povezano tudi z več drugimi pravnimi predpisi. Nizozemski oblastni organi morajo upoštevati zahteve, ki jih poleg arhivskega zakona določata tudi zakon o »odprti vladi« (Wet openbaarhied van bestuur) in zakon o varstvu osebnih podatkov (Wet bescherming persoons gegevens), saj vsi trije zakoni vsebujejo določbe, kako naj oblastni organi ravnajo z gradivom, ki pri njih nastaja oziroma, ki ga prejemajo. Glede valorizacije in odbiranja arhivski zakon določa, da vsak oblastni organ mora oblikovati načrt hrambe (Retention schedule), iz katerega je jasno razvidno, kateri dokumenti so namenjeni trajni hrambi in katere je mogoče po določenem času uničiti. Arhivski predpisi določajo, da je pri valorizaciji potrebno upoštevati naloge oblastnega organa, odnos med posameznimi oblastnimi organi, vrednost dokumentov za nacionalno kulturno dediščino, pomen dokumentov za oblastne organe, posamezne državljane in raziskovalce zgodovine. Trajno je treba ohraniti gradivo, ki je pomembno za oblastne organe same, za pravno varnost državljanov in gradivo, ki ima posebno družbeno vrednost ne le za sedanje, ampak tudi za bodoče raziskave kulturne dediščine. Za oblikovanje načrta hrambe je odgovoren ustvarjalec sam, pri postopku valorizacije pa sodelujejo tudi minister za šolstvo, kulturo in znanost, ki je odgovoren za vladno arhivsko politiko, direktor Državne arhivske službe (State Archives service), ki ministru svetuje o vseh arhivskih zadevah, Svet za kulturo, ki je stalno posvetovalno telo ministra in mu svetuje glede vsakega osnutka načrta hrambe (retention schedule), vladna agencija za koordinacijo, ki tudi pogosto sodeluje pri oblikovanju teh načrtov, zunanji eksperti (na primer strokovnjaki za socialno zgodovino /social history/. Vpliv na oblikovanje načrtov hrambe (retention schedule) imajo tudi vsi državljani. Pred potrditvijo načrta hrambe imajo vsi državljani možnost, da lahko postavljajo vprašanja in dajejo predloge za spremembe oziroma izboljšave, ki jih potem obravnavajo direktor državne arhivske službe in pristojni skrbniki gradiva v sodelovanju s Svetom za kulturno dediščino.

SLOVAŠKA

Slovaška je država, ki je več stoletij pripadala madžarski nadvladi, in se tik pred drugo svetovno združila s Češko, med samo vojno je uživala nekaj samostojnosti, po vojni pa je skupaj s Češko spet tvorila eno državo. Vendar slednja od 1. januarja 1993 ni več obstajala, saj sta tako Slovaška kot Češka svojo pot nadaljevali kot samostojni državi. Slovaška se je tako kot Slovenija Evropski uniji pridružila leta 2004. Veljavni arhivski zakon iz leta 2002 je razmeroma kratek s samo 35 členi, določa pa, da je arhivski dokument (»archive document«) zapis, ki ima trajno dokumentarno vrednost, pomembno za poznavanje zgodovine Slovaške in slovaškega naroda. Za vrednotenje gradiva oziroma za odločanje o tem, ali imajo dokumenti določen rok trajanja ali pa jih je treba hraniti trajno, preko arhiva odloča ministrstvo za notranje zadeve, ki je sicer pristojno za arhive. Vrednotenje se izvaja v procesu »škartiranja« (»discard procedure«).

ŠVEDSKA

Kraljevina Švedska se lahko ponaša s tem, da svojo neodvisnost ohranja še od zgodnjega 16. stoletja dalje. Kljub temu, da je monarhija, je že od 18. stoletja dalje parlamentarna država, ki je že v 18. stoletju uredila pravico do dostopa do informacij. Tudi do

arhivskega gradiva. Zakon, ki ureja arhivska vprašanja, je bil sprejet 7. Junija leta 1990 z naslovom Arhivski zakon in določa, da je arhivsko gradivo odbrano iz uradne dokumentacije, ki se nanaša na delovanje javnopravne osebe in iz dokumentacije, ki je določena v drugem poglavju Zakona o svobodi tiska (The Freedom of the Press Act), da oblasti določijo gradivo, ki se nanaša na komunikacijo organa in ostalo delovno gradivo, ki bo ohranjeno in kot tako je opredeljeno kot arhivsko gradivo. Arhivsko gradivo javne uprave je del nacionalne kulturne dediščine. V določilih zakona o pravici dostopa, lahko razberemo namen arhiviranja in sicer, da bo zagotovljena pravica do prostega dostopa javnih listin, da bo zagotovljen dostop v pravne in upravne namene ter za namen raziskovanja. Dolžnost ustvarjalca je, da opravi valorizacijo gradiva in določi gradivo za izločanje. Arhiv je pristojen za nadzor omenjenih obveznosti ustvarjalca. (Freedom of the Press Act (1949:105), Public Access to Information and Secrecy Act (2009:400), Arkivlag (1990:782), Arkivförordning (1991:446))

ZAKLJUČEK

Pri pregledu zakonskih ureditev posameznih držav glede arhiviranja oziroma vrednotenja dokumentarnega gradiva, lahko ugotovimo, da so nekatere določbe skladnejše s ugotovitvami arhivske znanosti pri državah članicah EU in druge, ki so pomanjkljive tako v zakonodajah držav članic EU kot pri institucijah EU. V več državah je vrednotenje dokumentarnega gradiva naloga arhivske javne službe. V tistih državah, kjervrednotenje ni ekskluzivno naloga arhivske službe, pa je le ta zadolžena za izvajanje nadzora nad vrednotenjem dokumentarnega gradiva v skladu s sprejetimi predpisi. V institucijah Evropske unije to ni urejeno na takšen ali vsaj podoben način, kar pa bi bilo s stališča arhivske znanosti seveda nujno. Ustvarjalec arhivskega gradiva namreč ne bi smel samovoljno določati tistih zapisov oziroma dokumentov, ki jih je treba trajno ohraniti. Take odločitve so lahko povsem subjektivne. Le sodelovanje ustvarjalca zapisov in arhivskih strokovnjakov bi lahko zagotovilo ohranitev dokumentov, ki so nujni za zagotovitev pravne varnosti oseb na eni, ter ohranjanja kulturne dediščine na drugi strani.

Ob današnjem stanju na arhivskem področju v Evropski uniji je v smislu njenih temeljnih vrednot, kot so človekovo dostojanstvo, svoboda, demokracija, enakost, pravna država in človekove pravice, več kot le zaželeno oživiti prizadevanja, ki so botrovala Resoluciji Sveta in kulturnih ministrov glede arhivov iz leta 1991 in Resoluciji Sveta o arhivih držav članic iz leta 2003. Ob vpogledu v zakone, ki urejajo področje arhiviranja držav članic Evropske unije in institucij Evropske unije, je nadaljevanje harmonizacije arhivskih predpisov ne le zaželeno temveč nujno. Tu je valorizacija dokumentarnega gradiva prav gotovo v ospredju. Na tem segmentu je najvažnejše določiti akterje določanja arhivskega gradiva in kriterije, ki vplivajo na selekcijo dokumentov. Tudi tokrat bi bilo potrebno vzpostaviti skupino strokovnjakov iz vseh držav članic, ki bi poglobljeno obdelala najvažnejša področja varovanja arhivskega gradiva. Med te prav gotovo sodi ovrednotenje dokumentarnega gradiva, a seveda tudi druga področja, kot so terminologija, skrb za celotni življenjski cikel dokumentov, dostop do dokumentov, izobrazbo arhivistov in dokumentologov (upravljalcev dokumentov oz. records managerjev) itd. Posebno pozornost bo ob tem treba posvetiti izboru teh strokovnjakov, ki bi moral temeljiti izključno na izkazanih dosežkih na znanstvenem področju.

LITERATURA

- Act on Archiving and Records Management Act No.499/2004 Coll.* <https://www.mvcr.cz/soubor/act-on-the-archives-pdf.aspx> <https://www.mvcr.cz/soubor/act-on-archiving-and-records-management-pdf>. (30. 8. 2021)
- Act of 17 May 2002 On Archives and Registries and on the Amendments of Certain Acts.* <https://www.eui.eu/Projects/InternationalArtHeritageLaw/Documents/NationalLegislation/Slovakia/act395of2002archives.pdf> (30. 8. 2021)
- Archives Act 2012.* <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504032016002/consolide> (30. 8. 2021)
- Archiefbesluit 1995.* <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007748/2020-01-01> (30. 8. 2021)
- Arkivlag (1990:782).* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arkivlag-1990782_sfs-1990-782 (30. 8. 2021)
- Arkivförordning (1991:446).* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arkivforordning-1991446_sfs-1991-446 (30. 8. 2021)
- Code du patrimoine 2022.* <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006074236/> (21. 2. 2022)
- Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio, Gazzetta Ufficiale št. 45, 24. februar 2004.* <http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/04042dl.htm> (21. 2. 2022)
- Council Regulation (EEC, EURATOM) No 354/83 of 1 February 1983 concerning the opening to the public of the historical archives of the European Economic Community and the European Atomic Energy Community.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A31983R0354> (30. 8. 2021)
- Council Resolution of 6 May 2003 on archives in the Member States.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003G0513%2801%29> (30. 8. 2021)
- Council Regulation (EC, Euratom) No 1700/2003 of 22 September 2003 amending Regulation (EEC, Euratom) No 354/83 concerning the opening to the public of the historical archives of the European Economic Community and the European Atomic Energy Community.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:32003R1700> (30. 8. 2021)
- Council Regulation (EU) 2015/496 of 17 March 2015 amending Regulation (EEC, Euratom) No 354/83 as regards the deposit of the historical archives of the institutions at the European*
- Danish Archives Act.* Danish Archives Act No. 1050 of 17 December 2002 with amendments consequential upon section 1 of Act no. 563 of 24 June 2005 and Act no. 532 of 6 June 2007. <https://www.sa.dk/wp-content/uploads/2014/12/Danish-Archives-Act.pdf> (30. 8. 2021)
- Dutch Public Records Act 1995.* http://en.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/wettenregels/Dutch_Public_Records_Act_1995.pdf (30. 8. 2021)
- <https://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/field-file/Netherlands%20Public%20Records%20Act%201995.pdf> (30. 3. 2022)
- Encyclopaedia Britannica. (2022). *History of Estonia*. <https://www.britannica.com/place/Estonia/History> (21. 2. 2022)
- Henttonen, P. (2018). Changing Finnish Archival Legislation: Substantial Changes in the Shadow of EU Regulations. *Atlanti*, 28(2). 53–59.
- Kazenski zakonik (KZ-1) 2012, 2015, 2016, 2017, 2020, 2021.* *Uradni list RS* (50/12, 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21 in 186/21). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> (23.03. 2022)

- National Experts Group on Archives of the EU-Member States and EU-Institutions and Organs. (2005). *Report on archives in the enlarged European Union; Increased archival cooperation in Europe* [action plan]. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bd0ba27c-b278-4f49-8964-21f9bbabd919> (22.12.2021)
- Personal Data Act 1998:204*. <http://www.freedominfo.org/documents/sweden%20personal%20data%20act-eng.pdf> (11.11.2021)
- Resolution of the Council and the Ministers of Culture, meeting within the Council of 14 November 1991 on arrangements concerning archives*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41991X1205%2801%29> (11.11.2021)
- Rigsarkivet (s.d.). *Legislation*. <https://www.sa.dk/en/appraisal-and-transfer/legislation/> (30. 8. 2021)
- Council Resolution of 6 May 2003 on archives in the Member States (2003/C 113/02)*, Official Journal of the European Union 13.5.2003 (12. 12. 2021)
- Uredba evropskega parlamenta in sveta (ES) št. 1049/2001 z dne 30. maja 2001 o dostopu javnosti do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001R1049> (19.11.2021)
- Uredba Sveta (ES, Euratom) št. 1700/2003 z dne 22. septembra 2003 o spremembah Uredbe (EGS, Euratom) št. 354/83 v zvezi z odprtjem zgodovinskih arhivov Evropske gospodarske skupnosti in Evropske skupnosti za atomsko energijo za javnost*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX:32003R1700> (9. 10. 2021)
- Ustavna odločba U-I-70/12 z dne 21. 3. 2014*: <https://www.us-rs.si/odlocitev-ustavnega-sodisca-v-zadevi-u-i-70-12/> (10.10.2021)
- Uredba Sveta (EU) 2015/496 z dne 17. marca 2015 o spremembi Uredbe (EGS, Euratom) št. 354/83 v zvezi z deponiranjem arhivskega gradiva institucij pri Evropskem univerzitetnem inštitutu v Firencah*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sl/TXT/?uri=CELEX:32015R0496> (21. 11. 2021)
- The Archives Act 1994*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/lait_ja_ohjeet/liitteet/archives_act.pdf (21. 2. 2021) <https://www.legislationline.org/download/id/1244/file/d79f42a78c20ace1b22935d4971e.pdf> (30. 3. 2022)
- The Freedom of the Press Act. The Freedom of the Press Act (1949:105) up to and including Swedish Code of Statutes (SFS) 2018:1801*. <https://www.riksdagen.se/globalassets/07-dokument--lagar/tryckfrihetsforordning-eng-2021.pdf> (19. 11. 2021)
- Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta (ZAGOPP) 2016*. *Uradni list RS*, (85/16). <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7541> (19. 11. 2021)
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) 2006, 2014*. *Uradni list RS*, (30/06 in 51/14). <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4284> (19. 11. 2021)
- Public Access to Information and Secrecy Act (2009:400) V: Public access to information and secrecy. The legislation in brief*. Ministry of Justice 2020. <https://www.government.se/4a72cf/contentassets/2ca7601373824c8395fc1f38516e6e03/public-access-to-information-and-secrecy.pdf> (5. 8. 2021)